

տրտմութեան մէջ է, ուրիշ բան ըսել չէ՝ բայց ողջ ողջ թաղուիլ առանց գե. րեզման մտնելու:

Կրնայ ըլլալ որ քեզի շատ երևնայ գրածս, բայց գիտեն դիք՝ որ զգացածիս քովը բան չէ. շատ անգամ կը կարծեմ՝ որ սիրտս ճաթի պիտոր արցունքս բռնելէս: Կարօտ եմ՝ քեզի հետ տեսնուելու. Պրիետոն եկուր որ խօսինք. որովհետեւ դիք առին ինծմէ իմ ցանկալի զաւակս, քեզմով կ'ուզեմ միւթ թարուիլ՝ որ իմ խիստ սիրելի բարեկամս ես: Քիչ օր առաջ Հռոդոսէն գեւ պաններ եկան ինծի, ձիերէս շատը իրենց տուի: Սպանիոյ ծայրէն ութը ձի բերեր էին ինծի, անոնցմէ չորսը քեզի կը զրկեմ. երանի թէ ուզածիդ պէս ելլեն: Դիք զքեզ պահեն, զիս ու փաւստինս ալ ուրախացնեն: Մարկոսին կարեւիք սրտիւ՝ իր ձեռքովը զրածն է:

ՊՈՍԻԻԷ

Իր վեց դաւքանակաւն ձառերը

Թարգմանեալ 'ի Հ. Արսէն Ա. Կոմիտաս
Բաղրատունւոյ.

Այն հին և նոր ժամանակի մատենագրաց ճարտար թարգմանիչը որ այնչափ իրարմէ զանազան լեզուներ, այնչափ այլ և այլ ոճեր ունեցող հեղինակները հասկըցեր, թափանցեր ու է դարու ոչ ինչ անարժան լեզուով փոխեր էր 'ի հայ, ալ յաւիտենականին է քան թէ ներկայ աշխարհիս, որուն իր անունը և հողապատեան նշխարները միայն ձգեց յաւանդ թռչելով թեթև ամեն վայրահակ ծանրութենէ հոն՝ ուր կը սպասէր իրեն երջանիկ անմահութիւնը: Անշուշտ շատ առաջուրնէ վարժած էր մահուան գաղափարին ու պատրաստուած՝ անիկայ որ 'ի մանուկ տիոց մեռելութեան ձեռք կամաւորապէս յանձն առած քրիստոսակրօն կենաց միայնու.

թեանը մէջ, շատ անգամ առիթ ունեցեր էր կրկին կրկին և նորանոր եղանակօք մտածելու այս ընդհանուր մարդկութեան անյագ հնձողին վրայ, երբեմն իր ու բովանդակ ազգին ցանկալի բարեկամին և բարերարին անհնչացեալ մարմնոյն վրայ թռթռացնելով իր ողբերգակ քնարին փափուկ և սրտաշարժ թելերը, ուրիշ անգամ մը խառնացի մեծ քերթողի մը հետ ելլելով մտախոհ 'ի ճեմելիս գերեզմանաց,

Ուր նոճք և եղևինք ըզսիրս 'ի սուրբ զանգեալ շողի՝

Անթարշամ սրփուէին դաւարութիւն ըզդամբանօք...

Աղբերք 'ի գնացըս վրտակաց սրբութեան ջուրց՝ բողբոջէին

Անթառամ ծաղկունս 'ի հող մահուան եւ հոյլ հոյլ մանիչակ.

վերջապէս ամենէն ետքը վեց երկայն դամբանական ճառերու միջոց կրկնելով և երեքնելով հայաբարբառ Մօիսարճունոյն (Պոսիւէի) ունայնութիւն, ստուերք, խաւար, ոչնչութիւն, աճիւն, գերեզման, յաւիտենականութիւն բառերը որոնք գաղղիացի ճարտասանին գրչին տակ այնչափ ուժ առած են և մահուան ու դիակին պժգալի պատկերներուն՝ այնպիսի վսեմութիւն տուած: Ուրոնք որ լեզունիս կը պարսաւեն իբրեւ աղքատ և տկար ու կը նմանցնեն հընացեալ և զառամեալ ծերու մը որ չկրնար երիտասարդի մը զուսպ և նորաձև զգեստները իր վրայ առնուլ, դարձեալ պիտի տեսնան, թերևս և զարմանան տեսնելով՝ թէ ինչպէս ճարտար թարգմանիչը ուզածին պէս կը դարձնէ կը ճկէ մեր նախնեաց լեզուն՝ հեղինակին բիւր գեղեցկութիւններէն և ոչ մէկը աղօտացնելով, մանաւանդ թէ նոր փայլ մը տալով, և որպիսի հաւատարմութեամբ ու միանգամայն ընտիր զուրցուածքներով կը հայացնէ՝ բառերու և դարձուածքներու պակասութենէն անթարգմանելի կարծուած իմաստները: Թերսիտեայ սուրն ալ Աքիլլէսինին պէս երկաթէ էր, բայց դորժածել գիտնալն ուրիշ բան է: Այս

վեց դամբանական ճառերն են Հենրի-կէի Անգղիոյ թագուհւոյն, Հենրիկէի Օուէանայ դքսուհւոյն, Մարիամ Թերեզայի, Աննա Կոնզակայի, Միքայէլի Լը-դէլեան և մեծին Գոնտէի վրայ. իւրաքանչիւրն ալ յիւրում սեռի մէջմէկ գլուխ գործոց, և որոնց համար կ'ըսէ Լահարը թէ « Նորէն նորէն թող կարգայ զանոնք կիրթ ախորժակ ունեցող մարդը. մտածէ անոնց վրայ, և զարմանքէն գետնի կը վարկուի » : Քանի որ տպագրութեամբ 'ի լոյս չէ ընծա-յուած 'ի վայելա ազգայնոց այս սրբազան պերճախօսութեան հրաշալիքն, որ յուսանք թէ բարեյիշատակ հանգուցե-լոյն գերեզմանին վրայ փթթող առաջին ծաղիկն ըլլայ, ուղեցիւնք հեղինակին վարքը քիչ մը երկընկեկ դնել ամա-զրիս երեսներուն մէջ՝ ընթերցողաց օգտակար ծառայութիւն մ'ընելու դիտ-մամբ, և թարգմանութեանն ալ կանուխ ճաշակ մը տալ՝ ասդիէս անդիէն քաղե-լով այն ճարտասանութեան ակունքնե-րը՝ զորոնք ընտրելու դժուարութիւնը միայն ունինք :

Յակոբ-Պէնիններ Պոսիւէ, ծնաւ 'ի Տի-ժոն, Պուրկոնեի մայրաքաղաքն 1672ին սեպտեմբերի 27ին : Իր պապը որ տա-նը մէջ պատահած նշանաւոր դէպքե-րուն արձանագրութիւն կ'ընէր, մարգա-րէաբար գրեց իր թուան անուանը տակ սուրբ գրոց այս տունը. Առաջնորդեց ակոր և սորվեցուց և պահեց զինքն իւրեւ աչքի թիւր : Առջի բերան հայրը փառատաբան էր Պուրկոնեի խորհրդա-րանին մէջ. բայց Պոսիւէի ծննդեան ժա-մանակները Մէս քաղքին ատենին խորհրդական անուանելով՝ ձգեց կնիկը և զաւկները Տիժոն, յանձնելով զանոնք իւր Կղզիոս եղբորը խնամոցը որ զըպ-րութեանց սիրող ըլլալով՝ կրցաւ ճանչ-նալ կանուխ իր եղբորորդոյն՝ պզտի Պոսիւէին՝ յաջողակութիւնը, և ջանաց որ անոր ալէկ դաստիարակութիւն մը

տայ : Վեցամեայ տղան տանը մէջ կը սորվէր. բայց ամեն օր կ'երթար Յիսուսեանց դպրոցը ճարտարագոյն վարժա-պետաց դասերը մօտիկ ընելու, որ քիչ ատենէն գուշակեցին իրեն փառաւոր ապագան : Պոսիւէ գերազանցեց քան զամեն հասակակիցները. ուսուցիչը և ընկերը ալ զինքը իրմէ սկսան չափել. մարդ չփորձեր նախանձելու այն բա-նին որուն չյուսար հաւասարիլ. և Լա-մարգինի բացատրութիւնը գործածե-լով՝ այս հանճարոյն գերազանցութիւ-նը ափշեցուց զամենայն ինչ, նոյն իսկ զարմանքը : Միայն երեսին վրայ ունե-յաւ տղայութիւնը. միտքը 'ի ծնէ հա-սուն էր. իր անյագ ընթերցասիրութեան հազիւ կը բաւէին հօրեղբօրն ունեցած գիրքերը. այնչափ սաստիկ էր իր ե-ռանդը և անձանձրոյթ ջանքը՝ որ ա-շակերտակիցները իրենց խաղերուն մէջ զինքը չտեսնալուն վրէժն առնելու հա-մար՝ անունը ծաղրածութեամբ ծռելով bos suetus (aratro) եզն ընդերացեալ (յաւոր) կ'անուանէին զինքը : Իր կու-չումը դեռ անորոշ կը տեսնուէր, երբ օր մը հօրեղբօրը գրատունէն պատկերա-զարդ գիրք մը ձեռք ձգելով՝ սկսաւ կարդալ զայն. այս գիրքս Աստուածա-շունչն էր. ժամեր կ'անցնին, զիշերը վրայ կու գայ և Պոսիւէ դեռ աչքերը չվերցըներ այն սրբազան երեսներուն վրայէն, որոնց կը փակչի կը մնայ միտ-քը՝ կարդալէն զաղբելէն դեռ շատ ետ-քը : Այս գիրքը ալ իր քովէն պիտի չբաժնուի. այս ըստ բախտի ընթեր-ցումը՝ որուն տպաւորութիւնը այնչափ զօրաւոր եղաւ մտքին վրայ, որոշեց իր վիճակը. միտքը դրաւ որ քահանայ ըլ-լայ. պաշտօնեայ այն Աստուծոյն զոր քարոզեցին մարգարէք, այն Աստու-ծոյն՝ որ տուն տուաւ աւետարանը. և Բանին սրովը զինուած՝ հալածէ քրիս-տոսական ճշմարտութեան թշնամիները : Յիսուսեանք տեսնելով իր հոգեւ-րական կենաց ունեցած յարումը՝ փոր-ձեցին իրենց ձգել այնպիսի չնաշխարհիկ հանճարոյ մը ակնկալութիւնը, յոր-զօրանաց հետ գուցէ չողորթութիւն ալ

1 « Qu'un homme de goût les relise, qu'il les médite, il sera terrassé d'admiration. »

խառնելով՝ ապահովեցին զինքը որ շատ մեծարանք կ'ընդունէին անգամ իրենց միաբանութեանը: Պոսիւէ առանց խորշում կամ հակամիտութիւն ցուցնելու, պատասխանեց որ հօրը կ'իյնար զայն որոշելը, և յայտնեց այս բանս իր հօրեղբօրը. հօրեղբայրն ուրիշ այնպիսի հետադայ յորդորանաց առջև ճամբան գոցելու համար, աճապարեց ստիպելու զհայրը որ զՊոսիւէ Բարիզ զրկէ փիլիսոփայութեան ընթացքն ընելու համար:

Ութը տարեկան եղած ատենէն 'ի վեր Պոսիւէ եկեղեցւոյ էր. կղերիկոս եղաւ 1635ի դեկտեմբերի 6ին, և 1640ի նոյեմբերի 24ին կանոնիկոս անուանեցաւ Մէսի մայր եկեղեցւոյն, 'ի շնորհս թէ իր հօրը այն քաղքին մէջ ստացած համարմանը և թէ իր բարեմասնութեանցը:

Բարիզ դնաց 1642ի սեպտեմբեր ամսոյն մէջ և մտաւ Նաւարրայի ըստած դպրոցը (Collège de Navarre) որուն տեսուչն էր այն ատեն հմուտն և բարեպաշտ Նիկողայոս Գոռնէ: Հոն ասոր ձեռքին տակ սկսաւ նորէն առաջ տանիլ յունարէն լեզուն զոր Տիոփոն սկըսած էր և ինչուան ան ատեն մէկզի դրած. այնչափ հմտացաւ այս ճոխ և դաշնակաւոր լեզուին՝ որ կենացը վերջին ատեններն ալ բերնուց կ'արտասանէր ելլադայի ընտիր մատենագրաց գեղեցիկ կտորները, թէպէտ և շատ տարիներէ 'ի վեր զանոնք նորէն կարդացած չըլլար: Բաժնելով իր ժամանակը յոյն և լատին հեղինակներու մէջ, կը պրանչանար հետզհետէ Հոմերի վսեմ պարզութեանը, վիրգիլի քաղցրութեանը, Դիմոսթենի ուժոյն և Կիկերոնի վեհութեանը վրայ. և կ'ըսեն թէ Հռոմայեցի ճարտասանին գործոցը մէջ ամենէն աւելի կը հաւնէր Յաղագս Լիգարիոսի գրածին: Բայց մարդկային մտաց բոլոր այս փառաւոր ծնունդները չիք կ'ըլլային աչքէն և մտածութենէն՝ երբ կը դառնար սուրբ գրոց. իրեն հիացմունքը աստուածայնչի բանաստեղծութեանը և ճարտասանութեանը համար՝

անայլայլակ եղաւ, սէրը՝ անշէջ:

1643ին իր փիլիսոփայութեան առաջին տարւոյն վերջը, յանձնուեցաւ Պոսիւէի որ յանուն Նաւարրայի դպրոցին խօսի աստուածաբանական մրցութիւն (these) մը որ ընծայուած էր Գոսպէանի, Լիզիէօ քաղքին եպիսկոպոսին: Թէպէտ և 16 տարեկան էր ան ատենը, սակայն զինքը ընտրողներուն յոյսը պարապ չհանեց. և Գոսպէան և ուրիշ ներկայ եղող եպիսկոպոսները զարմացան մնացին այսպիսի նոր տեսակ ճարտասանութիւն մը լսելով դեռ մատաղ եկեղեցականի մը բերնէն: Պոսիւէի առաջին փորձին համբաւը հնչեց ինչուան Ռանպույեէ տիկնոջ դահլիճները, ուր կը ժողվուէին ան ատեն Բարիզ գտնուած գրագէտները և ուսումնասէրները: Ֆէզբիէն մարգիզը, որ երիտասարդ Պոսիւէին բարեկամն էր, ստէպ կը խօսէր հոնտեղ իրեն արտաքոյ կարգի տաղանդին և բեղնաւորութեանը վրայ. չվախցաւ նաև հաստատելէն՝ որ եթէ զՊոսիւէ փակէին միսմինակ և առանց գրքի սենեկի մը մէջ՝ իրեն քանի մը վայրկեան միայն շնորհելով միտքը ամփոփելու համար՝ կրնար որ և իցէ իրեն առաջարկուած նիւթին վրայ մէկէն խօսիլ. հանդիսականք չհաւտացին. Ֆէզբիէն պնդեց, և շուտով Նաւարրայի դպրոցը մարդ զրկելով զՊոսիւէ կանչել տուաւ. Պոսիւէ իրիկունը հասաւ Ռանպույեէ տիկնոջ պալատը. նիւթ մը տուին իրեն. քիչ մը ժամանակ միտքը ժողվեց և սկսաւ արտասանել քարոզ մը որուն նմանը ոչ երբէք լսեր էին ինչուան ան օրը բոլոր Ռանպույեանք. զարմանքը մեծ եղաւ, բայց ափշութիւնը աւելի մեծ: Ժամը գիշերուան տասնըմէկն էր երբ վեշտասանամեայ քարոզիչը դադրեցաւ խօսելէն. վուաղիւր որ ունկնդիրներէն մէկն էր՝ ակնարկելով Պոսիւէի երիտասարդութեւնը և ատենին ուշանալուն՝ ըսաւ որ ոչ երբէք լսեր էր քարոզ մը ոչ այսպէս կանուխ և ոչ այսպէս ուշ. (Je n'ai jamais ouï prêcher ni si tôt ni si tard). այս խօսքը Պոսիւէի քարոզէն նուազ համբաւ չունեցաւ:

Դշխոյ մայրն ալ ուզեց լսել այս քարոզը և ինքն ալ Պոսիւէի վրայ զարմացողաց կարգն անցաւ. կը մտածէր իրեն քով քաշել զանիկայ, բայց երիտասարդ պերճախօսին բարեկամները և վերակացուները խորհուրդ տուին իրեն ուսմանց սէրը չաղղեցընելու, և շարունակեց իր ուսումնական ընթացքը նոյն Նաւարայի դպրոցին մէջ, ուր ընդ ամենը կեցաւ տասը տարի (1642-1652):

Գոսբէան եպիսկոպոսն իմանալով Պոսիւէի առաջին քարոզին այսպէս հռչակուիլը՝ ուզեց անձամբ փորձել զինքը, և հրաւիրեց որ գայ իրեն և ուրիշ երկու եպիսկոպոսաց դիմացը ճառ մը խօսի. յետ մեծ հաճութեամբ մտիկ ընելու՝ տեսաւ ինչ բան որ կը պակսէր դեռահասակ պերճախօսին, որով փոխանակ զինքը խնկելու չափազանց գովեստներով որ պատանւոյ մը անձնասիրութիւնը մոլորեցընելու միայն կը ծառայէ, չժածկեց իրմէ ճշմարտութիւնը՝ զոր քիչերը գիտեն զուրցել և աւելի քիչերը՝ հասկընալ, և իրեն օգտակար դիտողութիւններ ըրաւ սրբազան պերճախօսութեան վրայ: Ամենէն աւելի խրատ տուաւ իրեն որ չըլլայ թէ վաղահասուկ յաջողութիւններով հրապուրուի և ընտիր ու հաստատուն կերպով սորվելէն առաջ՝ չփափաքի մայրաքաղաքին ամպիոններն ելլալու: Պոսիւէ անոր ըսածներուն մտիկ ընելէն աւելի ըրաւ. օգտուեցաւ: Սոյն եպիսկոպոսը ըսաւ անգամ մը իր քովը եղողներուն Պոսիւէի երթալէն ետքը, թէ «Այն երիտասարդը զոր տեսաք՝ եկեղեցւոյ մեծագոյն լուսաւորներէն մէկը պիտի ըլլայ». Պոսիւէ չլսեց այս գուշակութիւնը, բայց արդեամբք կատարեց: Ռանալույեայ պալատին դրուատիքներէն աւելի՝ Գոսբէանի խրատներովը քաջալերուած, նոր եռանդով մը սկսաւ ուսմանց ետեւ ըլլալ, առաջադրելով չերենալ եկեղեցեաց բեմն ինչուան որ ինքզինքը բոլորովին արժանաւոր չտեսնոյ տասուածացին խօսքը հոնտեղ քարոզելու:

Առջինէն աւելի մեծ և երկրորդ յաղ-

թանակ մը զինքը նոյնպէս չուեցուց. թէպէտ այս անգամ (1648) իրեն ունկընդիր ունեցաւ զմեծն Գոնտէ որ արդէն հռչակաւոր իրեն Ռոգուայի, Ֆրիպուրի, Նորալինկէնի և Տիւնքէրքի յաղթութեամբք, ծածկուած պատերազմներու փոշւով և դափնիներովը, եկաւ շատ մը պալատականներով և զինուորական մարդիկներով՝ իրեն տատուածաբանութեան պայքարը մտիկ ընելու: Այն կտրիճ և ճարտարաբան լեզուոյն փայլակներէն զարնուած, Գոնտէ ուզեց իրեն ախոյեան ելլալ և յափըշտակել նաև ճարտասանութեւ յաղթութիւնը: Պոսիւէ իրեն նիւթ առած էր մարդկոյն փառաց ոչնչութիւնը, և թերևս շատ ախորժելի չէր Գոնտէի համար լսելը որ այս աշխարհքիս ամեն փառքն ու պատիւը սնտոի և մուրացածոյ է և ոչինչ արդարոց յաւիտենականութեան մէջ վայլածներուն համեմատութեամբ: Քառասուն տարի ետքը այս ճշմարտութիւնս պիտի հռչակուէր ալ աւելի պերճախօսութեամբ նոյն դիւցազին դադաղացը վրայ նոյն ճարտասանին ձայնովը:

Քսանըհինգ տարեկան եղած միջոցը (1652) քահանայութեան և վարդապետութեան աստիճան առնելէն ետքը, չուզեց Նաւարայի դպրոցին վերատեսուչ ըլլալ, որուն կը հրաւիրէր զինքը Նիկողայոս Գոռնէ՝ իրեն համար հրաժարելով, այլ մերթ Ս. Ղազար մերթ Տրապպեանց (Trappistes) վանքն երթալով կ'ուզէր սորվիլ Ս. Վինկենտ Պուլայեցիէն և Ռանսէ աբբայէն՝ եղբայրսիրութեան և առաքինութեւ հրահանգները: Թէ որ փառասէր մարդ ըլլար՝ շատ դիւրին էր իրեն աստիճաններու հասնիլը, այնպիսի զօրաւոր բարեկամներ ունենալով թէ մեծամեծաց և թէ եկեղեցականաց մէջ. և 'ի զարմացումն բոլոր աշխարհի՝ անանկ հասակի մը մէջ յորում ամենայն ինչ պատրանք և հրապոյրք է, յորում աշխարհք կ'երևնար իրեն ամենէն աւելի գեղեցիկ կերպարաններովը, բաժնուցաւ ամեն բանէ և զնաց Մէս քաղա-

քը, հոն սկսելու կատարել իր պաշտօնն՝ որուն անուանուած էր պատանեկու թենէն 'ի վեր, բայց կը սպասէր տարի քին լրմանը, հոն կեցաւ վեց տարի իր հօրը քով, և ամենայն զովութեամբ սկսաւ 'ի գործ դնել իր կանոնիկոսութեան և աւագ սարկաւագութեան պաշտօնը. հոն նաև սկսաւ իր աւետարանական ձայնը լսեցնել եկեղեցիներու մէջ:

Պոսիւէ՝ այն առաքելոց և սրբոց հարց աշակերտը՝ նոյնպէս չմտածել սրբազան պերճախօսութեան վրայ ինչ որ Աթենքի հռետորները կը մտածէին ճարտասանութեան արուեստին վրայ. քարոզը իրեն համար զէնք մըն է որով կը պատերազմի ընդդէմ մոլորութեան, կը պաշտպանէ ճշմարտութիւնը, կ'ահաբեկէ ախտը, կը խրախուսէ առաքելնութիւնը: Թող սրոյն երախակալը աւելի կամ պակաս փայլուն ըլլայ, աւելի կամ պակաս արուեստով բանած, ինչ փոյթ, բաւական է որ երկաթը մօնայ ուր որ պէտք է մօնայ, կտրէ և թափ անցնի: « Ամպիոնը քահանային գահն է, կ'ըսէ Լամարդին. այս գահը հանճարեղ քարոզչին համար թագաւորական աթոռէն աւելի բարձր է. հոնկից կ'իջիւէ խղճմտանքներու աշխարհքին վրայ: Տաղանդաւոր մարդուն համար ամեն տեղերէ աւելի՝ ուր մահկանացու մը կարենայ ելլել՝ բարձրագոյնը անտարակոյս սրբազան ամպիոնն է. եթէ այս մարդս Պոսիւէն է, այսինքն թէ որ ունի այն կենաց մաքրութիւնը՝ որ Բանին ներքոյն է, նախանձը՝ որ կ'ուտէ, իշխանութիւնը՝ որ կը պատկառեցնէ, քահանայութիւնը՝ որ կը սրբագործէ, հանճարը՝ որ խօսքին աստուածութիւնն է, որոճուած դադափարը՝ որ մտքին երկրակալութիւնն է, բանաստեղծութիւնը՝ որ ճշմարտութեան փայլն է. թէ որ այս մարդս կ'ըլլայ ծանրութեամբ իր առանձնութենէն իբրև ներքին դաբիրայէ մը, թէ որ ներշնչման ուժովը կամաց կամաց կը բարձրանայ իբրև արծիւ մը՝ որուն թևոց առաջին բարախմունքը չեն կրնար բաւական օդ պարու-

նակել բարձրաթռիչ ճախրելու համար. թէ որ վերջապէս կ'առնէ իր փըշումը և սլացքը, թէ որ ոտուրներուն տակ ալ չգգար ամպիոնը, թէ որ կը շնչէ լիաբերան աստուածեղէն հոգին, և թէ որ անպակասելի հոսմամբ կը զեղու այն անբաւ բարձրութենէն ունկընդիրներուն վրայ ներշնչմունքն կամ ինչ որ բան Աստուծոյ կը կոչուի, այն մարդը ալ մարդ չէ, հապա ձայն: Եւ ինչ ձայն... ձայն մը որ ոչ երբէք կերկերած է, խոչորցած, դառնացած, բարկացած, պղծած մեր աշխարհային և զօշաբաղ կրօններուն մէջ. ձայն մը որ նման որոտման ամպոյ մէջ կամ երգիոնի մայր եկեղեցեաց մէջ, միշտ զօրութեան կամ մեր հոգւոյ վրայ աստուածային համոզման մը գործի եղած է. ձայն մը որ միայն ծնրադիր լսողներու կը խօսի. ձայն՝ որուն լռութեամբ մօտիկ կ'ըլլուի, որուն ոչ ոք կը պատասխանէ բայց եթէ ճակատը խոնարհեցնելով կամ աչքերը արտասուօք լեցնելով, որոնք հոգւոյն մնջիկ ծափահարութիւնքն են. ձայն մը որուն ոչ ոք երբէք կը հակառակի նոյն իսկ երբոր կը զարմացնէ կամ կը վիրաւորէ. ձայն մը միով բանիւ որ չխօսիր ոչ յանուն կարծեաց որ փախստական բան մըն է, ոչ յանուն փիլիսոփայութեան որ վէճի տակ կ'իշխայ, ոչ յանուն հայրենեաց որ տեղական բան է, ոչ յանուն թագաւորին զօրութեանը որ ժամանակաւոր բան է, ոչ յանուն նոյն իսկ ճարտասանին որ այլափոխած բան է, հապա յանուն Աստուծոյ. իշխանութիւն լեզուի որուն հաւասարը չկայ երկրիս վրայ, և որուն դէմ փոքրագոյն տրտունջը ամպարըշտութիւն է, և փոքրագոյն բողբոջ՝ հայհոյութիւն: Ահաւասիկ քահանային ատենը, ահաւասիկ մարդարէին եռօտանին, ահաւասիկ սրբազան պերճախօսին ամպիոնը »:

Պոսիւէ իբրև ըմբիշ մը որ բազմամբ թիս հանդիսատեսաց երևնալէն առաջ՝ մէկբանի բարեկամ միայն վկայ առնելով կը կրթուի անտես առանձնութեան մէջ յաղթութիւնը յափշտակելու, Մէս

անցուցած վեց տարիները գործածեց իր հանճարը ալ աւելի մաքրելու, սրելու և մխելու աստուածային հոգւոյ կրակին մէջ: Գիշերուան ժամերով հնարք գտաւ երկընցրելու օրուան ժամերը որոնք խիստ կարճ կու գային իրեն աշխատելու համար. չորս կամ հինգ ժամ քնանալէն ետքը՝ կ'արթննար ամեն գիշեր առաւօտեան ժամերգութիւնն ընելու. երկու գիշերնոցով և մէջքէն վար արջենիով մը պատասպարուած՝ կ'անցնէր գրասեղանին առջևն, և հոնկից չէր ելլար ինչուան որ երկու կամ երեք ժամէ ետքը քունը նորէն չսկսէր արտաւանցը վրայ ծանրանալ: Ասով չէ թէ մինակ ուսման ընծայելու ժամանակը կ'երկընցրնէր, հապանակ երկու մտաւորական արշալոյս կը ստանար, առաւելութիւն՝ որուն յարգը կը ճանչնան աշունք որ փորձած են թէ ինչպէս բաց և լուսաւոր է միտքն՝ երբ արեւուն նման կ'ելլայ քնոյն ստուերներէն:

Հաւաստի աղբիւրէ մը գիտենք որ գրեթէ ոչ երբէք առաջուց կը պատրաստէր Պոսիւէ իր քարոզները, այլ բաւական կը սեպէր միայն գրելը սենեկին մէջ գլխաւոր իմաստները, ապացոյցները, սուրբ գրոց վկայութիւններն և ճառին ընդհանուր ծրագիրը առանց մտածելու ոչ խօսքերուն և ոչ կտրգաբանութեանը. վերջը մտադրութեամբ կ'որոճարնէր՝ քարոզը տալու օրուան առաւօտը. յետ միանգամ խորհրդոցը տէր ըլլալու, մտքին մէջ կը սերտէր էական բացատրութիւնները և դարձուածքները. կէսօրունէ ետքը դարձեալ կը մտածէր և բարձր ձայնով կ'արտասանէր իբրեւ թէ կարդար, կանկ առնելով երբոր պատշաճ կը սեպէր՝ փոփոխութիւն ընելու, աւելցրնելու կամ պակսեցրնելու համար, իբր թէ գրիչը ձեռքն ըլլար. վերջապէս ամպիոնն ելլալով ինքզինքը կը յարմարեցրնէր ունկընդրաց մտքին պատրաստութեանը և խրախուսելով յօգնութիւնն Աստուծոյ՝ կը բանար իր պերճախօսութեան գանձերը: Հիմակուան ատենս քիչ կը կարգացուին Պոսիւէի քարոզները. սովորա-

բար կը կարծուի որ միայն այն ժամանակին համար էին յորում գրուեցան, միայն այն մարդկանց համար որոնց ուղղուած էին, համարելով որ այն ատենի ճշմարտութիւնները մերինին համար ճշմարտութիւն չեն, և շատերը համոզուած են որ քրիստոնեայ ճարտասանից վեհագունին պերճախօսութիւնը իմանալու համար բաւական է իր դամբանականքն կարդալը: Այս վոլդէռի դատաստանին հետեանքն է, և լահարբի այն խօսքին արդիւնքը՝ յորում յանդուգն լակոնաբանութեամբ մը կը վճռէ թէ « Պոսիւէ հետեակ է իր քարոզներուն մէջ »: Լահարբ քարոզի համառօտութիւնները բուն քարոզ կարծեր է, վասն զի բաց 'ի մէկքանի ամբողջ քարոզներէ ձեռունիս մէկալ եղածները բոլորն ալ անկատար ստուերագիրներ են: Հանդերձ այնու թող բանայ մէկն ըստ դիպաց իր քարոզգիրքը, չնք ըսեր թէ ամեն քարոզի մէջ այլ ամեն երես կը հանդիպին պատճառաբանութեան ուժ մը, մտածութեանց բարձրութիւն, ձևերու ճոխութիւն, բացատրութեան ազդուութիւն, որ յատուկ են մեծ ճարտասաններու և զորոնք ոչ դը ունեցած է Պոսիւէի չափ: Իրաւ է որ անանկ ճախարակէ ելած պարբերութիւններ, անանկ դաշնակաւոր դարձուածքներ չեն, զորոնք սնոտիապաճոյճ մատենագիրը կը շինէ սենեկին լռութեանը մէջ, և որոնք եկեղեցւոյն մէջ ուրիշ բանի չեն դար բայց եթէ քարոզչին գրաւորական տաղանդին զարմանալու համար վաղող ունկնդրաց միտքը զմայլեցնելու և ականջնին թովելու: Պոսիւէ ուրիշ ընթացք մանաւանդ թէ ուրիշ թուիչք ունի. չխորշիր հասարակ բացատրութեան, ռամկական բառէն. բայց որովհետև մտածութիւնը միշտ բարձր է, բացատրութիւնը կ'ազնուանայ, բառը կը մաքրուի իրեն գործածած կերպովը, և ըրած արդիւնքը շատ աւելի մեծ կ'ըլլայ: Ոչ երբէք կրնանք նշմարել որ ճարտասանութեան ձև փնտռելու կամ պատրաստելու հետ է. կը բռնեն անոնք իր հոգիէն ինչպէս փայլակն

ամպերէն, առանց առաջուրնէ ունկընդիրներուն իմացընելու և զիրենք պատրաստելու. անով գրեթէ կը շլանան: Ճարտասաններէն շատերը այնպէս կը կարգաւորեն իրենց խօսքերը՝ որ մարդ կրնայ գուշակել առջի բառերէն թէ ուր կ'ուզեն տանիլ. կը տեսնուի միանգամայն թէ իրենց սկիզբը և թէ նպատակը. Պոսիւէ չուզեր առաջուրնէ գրծագրել իր երթալիք ճամբան. շատ անգամ չենք իմանար թէ ուսկից ելաւ կամ ուր պիտի երթայ, կարծես թէ անառաջնորդ կը թափառի, նոյն իսկ նաև երբոր կը հպատակի ամենէն աւելի իմաստուն և յայտնի ծրագրին. և երբ յանկարծ ուզենայ մեղի իմացընել թէ զմեզ ուր պիտի տանի, չըսեր թէ ինչ ճամբով. կը յափշտակուի ունկընդիրն եթէ երբ ելլայ յերկինս և եթէ երբ թաւալի անդնդոց մէջ. 'ի զուր կը կռուի մարդ այն զօրութեան դէմ՝ որ իրեն կը տիրէ, որ զինքը կը նուաճէ, և իր թեւերովը կ'առնէ կը տանի յաւիտենականութեան մէջէն ինչուան երկնաւոր գահն և վերջապէս կը ձգէ երկիւղով և սիրով դողդոջուն՝ Աստուծոյ ողորմութեան գիրկը:

Չկայ քրիստոնէական վարդապետութիւն մը, չկայ աւետարանական խրատ մը որ չգտնուի Պոսիւէի քարոզներուն մէջ. իսկ իբրև մատենագրութիւն, հոն կ'առնուն ճարտասանք ամենէն աւելի գեղեցիկ օրինակները, ամենէն աւելի զօրաւոր դասերը: Իր վերջին դատաստանին վրայ տուած քարոզէն ետքն եղաւ որ ժամանակին ազատամիտներէն մէկը որ հրապարակաւ իր անհաւատութիւնը կը քարոզէր, ըսաւ եկեղեցիէն ելլալու ատենը. «Ահաւասիկ ինծի համար քարոզչաց առաջինը, վասն զի կը զգամ՝ որ իրմով պիտի դառնայի, թէ որ դառնալու միտք ունենայի»: Դիւռէն հռչակաւոր զօրավարը փառաւորագոյն պատիւ մը ընծայեց Պոսիւէի, իր ձայնովը ուրանալով նորադանդութիւնը և մոնալով 'ի ծոց ուղղափառ եկեղեցւոյ: Անշուշտ գեղեցիկ յաղթանակ մը եղաւ քրիստոնեայ

ճարտասանին համար ուղիղ ճամբան դարձընելն այս երևելի մարտիկը, զոր օլէշիէ և նոյն ինքն Պոսիւէ ժամանակաւ պիտի նմանցընէին իմաստնոյն և քաջին Մակաբեայ:

Դիպուած մը որ ըստ ինքեան շատ կարևոր բան չէր, բայց խիստ նշանաւոր եղաւ իր հետեանքներովը, յանկարծակի նոր ապարէզ մը բացաւ Պոսիւէի զիմաց: Մէս ուղղափառ քաղաք էր, բայց ունէր միանգամայն բազմութիւն հրեաներու և նորադանդը հոն զօրաւոր էին. հոն էր իրենց մտաւորական հզօրագոյն կեդրոններէն մէկը, հոն կը ծաղկէին իրենց էն գիտուն, ճարտարախօս և վարպետ հովիւները, Պօղոս Ֆէռի և Անսիյեոն. նոյն դաւառին իշխանն էր Շոնպէր (Schomberg) մարաշախտը, որ էր երևելի զօրապետ, ուղղափառ նախանձայոյզ, մեծասիրտ և ազնուարարոյ, և շատ կը սիրուէր իր հպատակներէն, որոնք զինքը հայր և ոչ իշխան կը համարէին. այս մարաշախտը ամեն ջանք կ'ընէր որպէս զի նորադանդներուն մէջէն որոնք որ իրենց իմաստութեամբը կամ նոյն իսկ պնդազլիսութեամբն արժանաւոր կ'երևային Պոսիւէի նախանձը վառելու՝ երթան իրմէ սորվին ճշմարտութիւնը: Գլխաւոր պաշտօնեանին էր վերոյիշեալ Ֆէռին. այս մարդս բաց 'ի իր ամբաւ հմտութիւններէն ունէր քաղցրութիւն մը և վարուց մաքրութիւն որ ցանկալի կ'ընէին զինքը ոչ միայն նորադանդից այլ նաև ուղղափառաց. հաւասար ուսումնասիրութիւն մը և առաքինի կենցաղավարութեան նմանութիւնը՝ կապեր էին բարեկամութեամբ իրարու հետ զՊոսիւէ և զՖէռի, երբոր յանկարծակի այս վերջինս քրիստոնէական մը հրատարակեց յորում կը ջանար ցուցընել նախ թէ նորադանդութիւնը հարկաւոր եղած էր, և երկրորդ թէ թէպէտև լուծերէն և կտրվինէն առաջ կարելի էր հռովմէական եկեղեցւոյ մէջ հօգին ապրեցընելը, բայց նորադանդութենէն ետքը ալ չէր ըլլար: Պոսիւէ առանց ամենին ակնածելու և բարեկամութեանը

նայելու՝ դրեց Ֆէռեայ քրիստոնէական, նին հերքումն, անոր երկու առաջարկութեանց դէմը դնելով այս երկու հակառակ առաջարկութիւնները . մէյմը որ բողոքականաց նորաձեւութիւնը ինչպէս որ սկսաւ և ՚ի գործ զրուեցաւ, վրտանգաւոր եղաւ . երկրորդ որ եթէ կարելի էր նորադանդութենէն առաջ հռովմէական եկեղեցւոյ մէջ հոգին փրկելը, հիմա ալ կարելի է . և այս երկու առաջարկութեանց ճշմարտութիւնը հաստատելու համար նոյն իսկ Ֆէռեայ սկզբունքները և խոստովանութիւնները ձեռք կ'առնէ :

Պոսիւէ քսան և եօթը տարեկան էր երբոր դրեց այս հերքումը որ իրեն ըսկիզբն եղաւ վիճաբանութեան ասպարիզին մէջ . այնպէս գիտցաւ չափով և խոհականութեամբ վարուիլ յայսմ որ ալ աւելի ամրացուց իրեն և Ֆէռեայ մէջ եղած բարեկամութեան և մեծարանաց հանգոյցները . ալ աւելի ստէպ սկսան իրարու հետ տեսնուիլ, և քանի մը տարի ետքը մինչդեռ ուղղափառ քահանայն կ'աշխատէր նորադանդ հովիւը դարձնելու, դժբաղդաբար Ֆէռեայ մահուան կանխելովը չկրցաւ իր սերտ մտերմին և աստուածաշունչ հակառակորդին պատճառել այս պարծանքը և ուրախութիւնը :

Եկեղեցական խնդրոյ մը համար Մէս քաղաքին կանոնիկոսներէն Բարիզ դրկուելով (1658), Պոսիւէ հոն հասնելուն պէս ամեն կողմանէ հրաւերք ընդունեցաւ քարոզ տալու մայրաքաղաքին եկեղեցիներուն մէջ : Տարի մը առաջ երկու բարեպաշտ տիկնայց ջանքով և տրիւքը շինուած էր Բարիզ հասարակաց անկեղանոցը կամ ինչպէս ան ատեն կ'անուանէին՝ նոր քաղաքը, որուն բնակիչները պիտի ըլլային Բարիզու փողոցները խռկող և ապակաւորող 40,000 մուրացիկները : Եղբայր սիրութիւնը ձեռք զարկեր էր այս յանդուգն գործոյս և բոլորովին յաջողեր էր . վասն զի այն 40,000 մուրացիկներէն 5,000ը միայն մտան իրենց առջև բացուած բնակարանը և միւս 35,000ը

աւելի լաւ սեպելով թափառական և անկարգ կեանք մը անցընել՝ աներևոյթ եղան մայրաքաղաքէն, յանկարծակի ողջնալով իրենց ամեն հիւանդութիւններէն . ինչպէս որ կ'ըսէ Լուէ իր Մատենագրական օրագրին մէջ .

On n'a jamais vu dans Paris
Tant de gens si soudain guéris.

Ոչ երբէք տեսնուեր էր Բարիզու մէջ
Որ այնչափ մարդիկ այսպէս շուտով առողջանան :

Այս անկեղանոցին շինութեանն համար ժողովուած ամբաւ ստակը հազիւ հազ բաւելով առաջին շէնքին ծախքերուն, պէտք եղաւ որ գործը առաջ տանելու համար նորանոր դրամական օգնութիւններ խնդրուին հարուստ և միանգամայն բարեգործ քաղաքացիներէն, և այս պաշտօնս յանձնուեցաւ Պոսիւէին : Պողոս առաքելոյն տօնն էր այն օրը և համբաւաւոր քարոզչին ունկընդրացը թուէն էին Ս. Վինկենտ Պաւլայեցի, Լամուանեոն և Սէկիէ ատենակալները, Պառիյեոն և Մորանժի : « Ո՛րչափ հիւանդներ կան օգնելու, աղաղակեց Պոսիւէ, որչափ տգէտներ սորվեցնելու, որչափ աղքատներ մխիթարելու եկեղեցւոյ մէջ : Դարձուցէք աշուրնիդ այնչափ աղքատներու պիտոյիցը վրայ որ կ'աղաղակեն դէպ ՚ի ձեզի : Այնպէս չերևար որ նախախնամութիւնը ուղած ըլլայ հաւաքել զանոնք այս զարմանալի անկեղանոցիս մէջ՝ որպէս զի իրենց ձայնն աւելի զօրաւոր ըլլայ և աւելի դիւրաւ կարենան շարժել սըրտերնիդ » : Յետոյ կամաց կամաց ճարտասանը կը տեսնայ Առաքելոյն մեծ պատկերին երևնալը, որուն վրայ ոչ երբէք նայած էր պաղութեամբ և որուն յիշատակը կը կատարէր այն օրը եկեղեցին . իր քարոզին աստիճանը կը բարձրանայ, ձայնը աւելի թափանցող կ'ըլլայ, դարձուածքները գեղեցիկ գոյն մը կ'առնուն, հանճարը կը բանայ թեքեր, և կ'արտասանէ այս զարմանալի խօսքերը որոնք հեթանոսաց վարդապետին ներշնչած ամեն խօսքերէն գեղեց-

կազմողներն են. «Պիտի երթայ այն ճարտարաբանելու արհեստին մէջ տգէտը, պիտի երթայ իր բիրտ զուրցուածքներովը, իր օտարականի յայտարար ոճովը, պիտի երթայ այն կրթեալ Յունաստանին մէջ որ քերթողաց և ճարտասանից մայրն է, և աշխարհքի դիմակալութիւնը բանի տեղ չդնելով՝ այնչափ եկեղեցիներ պիտի կանգնէ որչափ աշակերտ որ Պլատոն չէր կրցած ստանալ իր այն պերճախօսութեամբը զոր աստուածային կ'անուանեն: Պիտի քարոզէ զՅիսուս յԱթէնս, և Աթենքի ատենակալներէն իմաստնագոյնը պիտի անցնի Արիսպագոսէն այս բարբարոսիս դպրոցը: Ա՛լ աւելի առաջ պիտի մղէ իր երկրակալութիւնը. պիտի կործանէ առ ոտս փրկչին հռովմէական խուրձերուն վեհութիւնը յանձն փոխանակի բղջիխի մը, և պիտի դողացնէ իրենց ատենաներուն մէջ այն դատաւորները՝ որոնց առջև կը քաջեն զինքը: Հռովմ իսկ պիտի լսէ իր ձայնը. և օր մը այս աշխարհատիկին քաղաքս իրեն շատ աւելի պատիւ պիտի սեպէ իր քաղաքացիներուն գրուած Պօղոսի մէկ թղթոյն ոճը՝ քան թէ այնչափ գերահռչակ ճառախօսութիւնները զորոնք լսած է իր կիկերոնէն »:

Ինչ բարձրութիւն մտածութեանց. ինչ պերճութիւն ձեւերու և բացատրութեանց. ինչ մեծութիւն այն Հռովմայ խուրձերուն և Աթենքի Արիսպագոսին ընդդիմադրութեանը մէջ որ կը խոնարհին անժանօթ և գռեհիկ մարդու մը ահոճ և անարուեստ խօսքերուն առջևը: Ո՛րչափ ծանրութիւն կու տայ Պոսիւէի պատճառաբանութեանը տկարութեան յաղթութիւնը զօրութեան և ուժոյ վրայ, Առաքելոյն քարոզութեանն աստուածային ըլլալը հաստատելու համար: Ինչպիսի գոռոզութեամբ այն իր պերճախօսութեանն համար համբաւեալ Պոսիւէն՝ ոտքի տակ կ'առնէ պերճախօսութիւնը: Երանի անոնց որ լսեցին այս խօսքերս, վասն զի մարդկային ճարտասանութիւնը ոչ երբէք այսչափ բարձրացաւ. ևս առաւել երանի անոնց

որ զուր տեղը չլսեցին այս խօսքերը և ձեռնառու եղան՝ ինչպէս ամենքն ալ եղան իրաւցրնէ՝ այս ուղղափառ եղբայր սիրութեան գործոյս: Այս բեղնաւոր պերճախօսութիւնը կը ծնանէր աւետարանական պերճախօսութեան ճշմարիտ պտուղները, այսինքն ողորմութիւնն և առաքինութիւնը, և այս պրանչելի ցօղոյս տակ չմնաց ամուլ թզենի:

Կը շարունակուի:

Հ. Յ. Թ.

Տղոռ մը գիշոր.

Լամոն անունով հովիւ մը հետեւեալ կերպով գտաւ պզտիկ տղայ մը՝ զոր իր այծերէն մէկը կը սնուցանէր: Այծերը արածելու տեղւոյն քովերը անտառ մը կար, և անոր քով ուրիշ խիտ անտառիկ մը որ չորի ծառերով, բաղեղներով և ուրիշ պատատուկ ու խտացուցիչ թուփերով լեցունէր, և այնպիսի զարմանալի կերպով մը ձեւացած էր այս պզտիկ անտառը որ տեսնողը կը կարծէր թէ մասնաւոր պատրաստուած հիւղիկ մ'էր այն: Եւ ահա այս պզտիկ հիւղիկը ընկեցիկ տղու մը բնակարան եղած էր, ուր Լամոնին այծերէն մէկը՝ զոր ամենէն աւելի կը սիրէր, սովորութիւն ըրեր էր շատ անգամ այն պզտիկ հիւղիկը երթալու, և օրուան մեծ մասը հոն կ'անցնէր, առանց տեսնուելու, որով և իր ուլը երեսի վրայ ձգած՝ կը նայէր որ կաթը տղուն տայ. երկայն ատեն քովը կենալով կը հսկէր անոր վրայ: Բայց Լամոնին գուր շարժելով անխնամ ուլին վրայ, ետէ եղաւ դիտել և իմանալ թէ այծը ո՛ւր կ'երթայ: Օր մը կէսօրուան դէմ մինչդեռ բոլոր հօտը շուքի տակ քաշուած էր, տեսաւ Լամոն որ այծը հօտէն բաժնուեցաւ. կամացուկ մը ետէն գնաց ու տեսաւ, որ մէկէն ծառերու ետեւ անցաւ և մնացաւ ուտէ մնացաւ ուտ արտաբանօք ցատկուտելով և չորս դին նայելով և խորտուբորտ տեղերէ քալելով